

7.0.19

مجتمع علوم انسانی
دانشکده جغرافیا

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری

موضوع:

بررسی روند تکوین و توسعه فیزیکی شهر اردکان

اساتید راهنما:

دکتر علی شماعی

دکتر کمال امیدوار

استاد مشاور:

دکتر محمد حسین سرائی

پژوهش و نگارش:

محمد رضا هاتفی اردکانی

بهمن ماه ۱۳۸۴

۳۳۶ / ۱۲۷ - ۵

۷۰۵۱۹

تقدیم به:

روح پدر و مادر بزرگوار

و

همسر و فرزندان عزیزه فاطمه و علی

تقدیر و تشکر

اینک که این تمقیق یس از یک سال تلاش مداوم به اتمام رسید جز با توفیق خداوند

متعال و راهنمایی های اساتید بزرگوار ممکن نبود، لذا بر خود لازم می دانم:

از راهنمایی های بی دریغ و عالمانه اساتید ارجمند جناب آقایان دکتر علی شماعی و

دکتر کمال امیدوار اساتید ممتز (راهنمای پایان نامه نهایت سپاس و قدردانی را دارم.

از استاد مشهور جناب آقای دکتر ممدمسین سرائی که در طول تهیه این پایان نامه از

راهنمایی های ایشان بهره مند شده ام نهایت امتنان و سپاسگزاری را دارم.

از دیگر اساتید ممتز گروه جغرافیای دانشگاه یزد آقایان دکتر زیاری، دکتر امیری،

دکتر مهرشاهی، دکتر مظفری، دکتر مستوفی الممالکی و سرکار خانم علوم و رضائی نهایت

تقدیر و تشکر را دارم.

از همسر گرامیم که همواره در امر تمصیل مشوقم بوده نهایت تقدیر و سپاس را دارم.

از فرزندانم فاطمه و علی که این دوران متعلق به آنها بود و تدوین این پایان نامه

توأم با مشکلاتی برای آنها بود. نهایت تقدیر و تشکر را دارم.

از همکاران گرامی آقای دکتر ممیطی و آقای مسینی پور که نهایت همکاری و

مساعدت را داشته اند نهایت تقدیر و سپاس را دارم.

از همکلاسی های دوره کارشناسی ارشد: روح ... اسداللهی، فرزاد قریونند، جعفر تقی

اقدام، مهدی صالحی، منیژه امدی، حمیده شاهی سوندی و هاجر جهانشاهی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
	فصل اول (طرح تحقیق)
۴.....	۱-۱ بیان مسأله.....
۶.....	۲-۱ تعاریف عملیاتی.....
۷.....	۳-۱ فرضیه ها.....
۸.....	۴-۱ روش تحقیق.....
۸.....	۵-۱ پیشینه تحقیق.....
۱۱.....	۶-۱ اهداف تحقیق.....
۱۱.....	۷-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۱۳.....	۸-۱ کاربرد نتایج تحقیق.....
	فصل دوم (مبانی نظری تحقیق)
۱۵.....	۲-۱ مفاهیم.....
۱۵.....	۲-۱-۱ شهر.....
۱۵.....	۲-۱-۱-۱ شهرهای کوهستانی.....
۱۵.....	۲-۱-۱-۲ شهرهای پایکوهی.....
۱۵.....	۲-۱-۱-۳ شهرهای واحه ای.....
۱۶.....	۲-۱-۱-۴ شهرهای ساحلی.....
۱۶.....	۲-۱-۲ ساخت شهر.....
۱۷.....	۲-۱-۳ سیمای شهر.....
۱۷.....	۲-۱-۴ بافت شهر.....

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۸.....	۲_۲_۲_ انواع بافت شهری در ایران.....
۱۸.....	۲_۲_۱_ بافت تاریخی، ایجاد گسترشی هسته ی اولیه شهر.....
۱۸.....	۲_۲_۲_ بافت قدیمی شکل گیری شهر ایرانی اسلامی.....
۱۹.....	۲_۲_۳_ بافت میانی، رشد آرام شهرها و شروع تغییرات کالبدی در آنها.....
۱۹.....	۲_۲_۴_ بافت جدید، رشد شتابان شهر سازی و گسترش بی رویه شهرها.....
۲۰.....	۲_۲_۵_ بافت پیرامونی، گسترش متحرک سازی.....
۲۰.....	۲_۲_۶_ بافت اقماری، گسترش ناپیوسته شهر.....
۲۱.....	۲_۲_۷_ گسترش متروپلی شهر به همراه ایجاد شهرهای جدید.....
۲۱.....	۲_۲_۳_ نقش و کار شهرها.....
۲۳.....	۲_۲_۴_ مکاتب جغرافیای شهر.....
۲۳.....	۲_۴_۱_ مکتب اکولوژی شهر.....
۲۴.....	۲_۴_۲_ مکتب مدرنیسم.....
۲۴.....	۲_۴_۳_ مکتب ساخت گرائی.....
۲۴.....	۲_۴_۴_ مکتب اقتصاد کلاسیک جدید.....
۲۵.....	۲_۴_۵_ مکتب اصلاح گرائی.....
۲۵.....	۲_۴_۶_ مکتب طبیعت گرائی.....
۲۶.....	۲_۵_۵_ نظریه های مربوط به پیدایش شهر.....
۲۷.....	۲_۶_۶_ پایگاه ها و نظریه های مربوط به پیدایش شهر.....
۲۷.....	۲_۶_۱_ نظریه هیدرولیک مفهوم مازاد تولید.....
۲۸.....	۲_۶_۲_ نظریه اقتصادی، شهر بعنوان بازار.....

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲۹.....	۲_۶_۳_ نظریه شهر بعنوان یک پایگاه نظامی و دفاعی.....
۲۹.....	۲_۶_۴_ نظریه مذهبی، گسترش معابد و عبادتگاهها.....
۳۰.....	۲_۷_۷_ نظریه های ساخت اکولوژی شهر.....
۳۰.....	۲_۷_۱_ ساخت دواير متحدالمركز.....
۳۲.....	۲_۷_۲_ ساخت قطاعی شهر.....
۳۳.....	۲_۷_۳_ ساخت ستاره ای شکل.....
۳۵.....	۲_۷_۴_ ساخت چند هسته ای.....
۳۶.....	۲_۷_۵_ نظریه کالوین اشמיד.....
۳۷.....	۲_۷_۶_ ساخت خطی با کریدوری.....
۳۸.....	۲_۷_۷_ ساخت طبیعی شهر.....
۳۸.....	۲_۷_۸_ ساخت عمومی شهر.....
۴۰.....	۲_۸_۱_ عوامل مؤثر در توسعه شهر.....
۴۰.....	۲_۸_۱_ عوامل محیطی و طبیعی.....
۴۲.....	۲_۸_۲_ عوامل اقتصادی.....
۴۳.....	۲_۸_۳_ عوامل اجتماعی و فرهنگی.....
۴۵.....	۲_۸_۴_ عوامل سیاسی و نقش دولت ها.....
۴۶.....	۲_۹_۱_ طرح های توسعه شهری.....
۴۶.....	۲_۹_۱_ طرح آمایش سرزمین.....
۴۷.....	۲_۹_۲_ طرح جامع شهری.....
۴۸.....	۲_۹_۳_ طرح هاور شهری.....

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۴۹	۲_۹_۴ طرح تفصیلی.....
۵۱	جمع بندی فصل دوم.....
فصل سوم (ویژگی های عمومی شهر اردکان)	
۵۴	۳_۱_ موقعیت طبیعی، اجتماعی و اقتصادی استان.....
۵۴	۳_۱_۱_ موقعیت ریاضی و نسبی استان.....
۵۴	۳_۱_۲_ ناهمواری های استان.....
۵۴	۳_۱_۲_۱_ کوهستانها.....
۵۷	۳_۱_۲_۲_ سرزمین های هموار.....
۵۷	۳_۱_۳_ اقلیم استان.....
۵۸	۳_۱_۴_ پوشش گیاهی استان.....
۵۸	۳_۱_۵_ وضعیت اقتصادی استان.....
۵۹	۳_۱_۶_ وضعیت اجتماعی استان.....
۵۹	۳_۲_ موقعیت ویژگی های طبیعی اردکان.....
۶۰	۳_۲_۱_ توپو گرافی.....
۶۲	۳_۲_۲_ زمین شناسی شهرستان اردکان.....
۶۲	۳_۲_۳_ ژئومورفولوژی.....
۶۳	۳_۳_۴_ معادن.....
۶۳	۳_۲_۵_ پوشش گیاهی.....
۶۴	۳_۲_۶_ ویژگی های اقلیمی.....
۶۴	۳_۲_۶_۱_ درجه حرارت.....

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۶۵.....	۲_۳_۲_۶_۲_ رژییم بارندگی.....
۶۶.....	۳_۳_۲_۶_۳_ رطوبت نسبی.....
۶۷.....	۳_۳_۲_۶_۴_ باد.....
۶۸.....	۳_۳_۲_۲_۷_ منابع آب.....
۶۹.....	۳_۳_۲_۲_۷_۱_ چشمه.....
۶۹.....	۳_۳_۲_۲_۷_۲_ قنات.....
۷۰.....	۳_۳_۲_۲_۷_۳_ چاههای عمیق و نیمه عمیق.....
۷۱.....	۳_۳_۲_۸_ خاک.....
۷۲.....	۳_۳_۳_ ویژگی های جمعیتی شهرستان اردکان.....
۷۳.....	۳_۳_۱_ ساختار سنی و جنسی جمعیت.....
۷۴.....	۳_۳_۲_ ترکیب شهری و روستایی.....
۷۵.....	۳_۳_۴_ ویژگی های جمعیتی شهر اردکان.....
۷۵.....	۳_۳_۱_۴_ تعداد جمعیت.....
۷۷.....	۳_۳_۲_۴_ ساخت سنی، جنسی و تغییرات آن در طی سالهای ۷۵_۱۳۵۵.....
۸۲.....	۳_۳_۴_۳_ تغییر و تحول و حرکات جمعیت.....
۸۲.....	۳_۳_۴_۳_ حرکات طبیعی جمعیت.....
۸۳.....	۳_۳_۴_۵_ مهاجرت.....
۸۴.....	۳_۳_۵_ فعالیت های اقتصادی شهر اردکان.....
۸۵.....	۳_۳_۱_۵_ کشاورزی.....
۸۷.....	۳_۳_۲_۵_ صنعت.....

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹۴.....	۳-۵-۳ خدمات.....
۹۸.....	جمع بندی فصل سوم.....
فصل چهارم (عوامل مؤثر در پیدایش و توسعه فیزیکی شهر اردکان)	
۱۰۱.....	۴-۱ پیدایش و پویش شهر اردکان.....
۱۰۳.....	۴-۲ اولین محله اردکان.....
۱۰۴.....	۴-۳ سیمای فیزیکی شهر اردکان قبل از سال ۱۳۴۰.....
۱۰۹.....	۴-۴ سسمای فیزیکی شهر اردکان بین سالهای ۵۷-۱۳۴۰.....
۱۱۰.....	۴-۵ توسعه فیزیکی شهر اردکان بعد از انقلاب اسلامی.....
۱۱۱.....	۴-۶ روند و جهات رشد و گسترش فیزیکی شهر اردکان.....
۱۱۵.....	۴-۷ مراحل مختلف توسعه شهر اردکان.....
۱۱۷.....	۴-۸ عوامل مؤثر در رشد و توسعه فیزیکی شهر اردکان.....
۱۱۸.....	۴-۸-۱ عوامل طبیعی.....
۱۱۹.....	۴-۸-۱-۱ منابع آب.....
۱۲۷.....	۴-۸-۱-۲ خاک.....
۱۲۸.....	۴-۸-۲ نقش عوامل انسانی در توسعه فیزیکی شهر اردکان.....
۱۲۸.....	۴-۸-۲-۱ جمعیت.....
۱۳۰.....	۴-۸-۲-۲ شبکه های ارتباطی و اثرات آن بر توسعه فیزیکی شهر.....
۱۳۱.....	۴-۸-۲-۳ شبکه های ارتباطی درون شهری.....
۱۳۷.....	۴-۹ عوامل اقتصادی.....
۱۳۸.....	۴-۱۰ سیاست های دولت و مدیریت شهری.....
۱۴۳.....	۴-۱۰-۱ مهمترین اقدامات عمرانی شهرداری اردکان.....

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۴۴	۴_۱۱_ عامل مذهب.....
۱۴۴	۴_۱۱_۱_ مساجد.....
۱۴۷	۴_۱۱_۲_ حسینیه ها.....
۱۴۷	۴_۱۱_۳_ امامزاده ها.....
۱۴۹	۴_۱۱_۴_ مدرسه علمیه.....
۱۵۰	۴_۱۲_ عوامل فرهنگی.....
۱۵۱	۴_۱۳_ عوامل اجتماعی و تاریخی.....
۱۵۳	۴_۱۴_ کاربری اراضی شهر.....
۱۵۸	۴_۱۵_ امکانات توسعه شهری.....
۱۵۸	۴_۱۶_ موانع عمده در توسعه و عمران شهر.....
۱۵۸	۴_۱۷_ مسائل و مشکلات زیست محیطی شهر.....
۱۵۹	جمع بندی فصل چهارم.....
	فصل پنجم (آزمون فرضیات، نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات)
۱۶۱	آزمون فرضیه اول.....
۱۶۲	آزمون فرضیه دوم.....
۱۶۴	آزمون فرضیه سوم.....
۱۶۵	آزمون فرضیه چهارم.....
۱۶۸	نتیجه گیری.....
۱۷۰	ارائه پیشنهادات.....
۱۷۲	منابع و مأخذ.....

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۶۵.....	جدول ۱-۳_ متوسط درجه حرارت.....
۶۷.....	جدول ۲-۳_ میانگین بارش و دما.....
۷۰.....	جدول ۳-۳_ تعداد چاه و تخلیه منابع آب زیر زمینی.....
۷۵.....	جدول ۴-۴_ ترکیب و درصد جمعیت شهری و روستایی
۷۶.....	جدول ۵-۳_ تعداد جمعیت و حجم و درصد افزایش و درصد نرخ رشد.....
۷۹.....	جدول ۶-۳_ مقایسه گروههای سنی عمده جمعیت.....
۸۰.....	جدول ۷-۳_ توزیع نسبت جنسی.....
۸۱.....	جدول ۸-۳_ توزیع نسبت جنسی در گروههای سنی.....
۸۴.....	جدول ۹-۳_ درصد تحرک مکانی جمعیت.....
۸۹.....	جدول ۱۰-۳_ جمعیت شاغل ده ساله و بیشتر سالهای ۷۵_ ۱۳۴۵.....
۹۲.....	جدول ۱۱-۳_ توزیع جمعیت شاغل ده ساله در زیر بخش های صنعت.....
۹۶.....	جدول ۱۲-۳_ توزیع جمعیت شاغل ده ساله و بیشتر در زیر بخش های خدمات.....
۱۲۹.....	جدول ۱-۴_ پیش بینی جمعیت.....
۱۵۵.....	جدول ۲-۴_ سطح و سرانه کاربری ارضی موجود.....
۱۵۷.....	جدول ۳-۴_ روند توسعه فیزیکی و جمعیتی.....

فهرست نقشه ها، اشکال و نمودارها

صفحه	عنوان
۵۵.....	نقشه ۱-۲_ تقسیمات سیاسی ایران.....
۵۶.....	نقشه ۲-۳_ تقسیمات سیاسی استان یزد.....
۶۱.....	نقشه ۳-۳_ توپوگرافی شهر اردکان.....
۱۰۸.....	نقشه ۱-۴_ محدوده شهر اردکان قبل از سال ۱۳۳۰.....
۱۱۶.....	نقشه ۲-۴_ مراحل مختلف توسعه شهر.....
۱۲۰.....	نقشه ۳-۴_ مسیر عبور قنوات.....
۱۲۵.....	نقشه ۴-۴_ مسیر عبور قنوات از داخل شهر.....
۱۳۲.....	نقشه ۵-۴_ راههای اصلی شهر.....
۱۳۴.....	نقشه ۶-۴_ درجه بندی و عرض معابر.....
۱۵۶.....	نقشه ۷-۴_ منطقه بندی کاربری اراضی.....
۳۱.....	شکل ۱-۲_ اکولوژی شهری.....
۳۳.....	شکل ۲-۲_ ساخت قطاعی شهر.....
۳۴.....	شکل ۳-۲_ ساخت ستاره ای شهر.....
۳۶.....	شکل ۴-۲_ ساخت چند هسته ای شهر.....
۳۷.....	نقشه ۵-۲_ ساخت خطی یا کریدوری.....
۱۰۱.....	شکل ۱-۴_ بقایای قلعه و مسجد زردگ.....
۱۰۲.....	شکل ۲-۴_ مجموعه زردگ.....
۱۰۴.....	شکل ۳-۴_ ساباط در بافت قدیم شهر.....
۱۰۶.....	شکل ۴-۴_ بقایای برج و دروازه بازارنو.....
۱۰۶.....	شکل ۵-۴_ بقایای بارو و خندق.....
۱۰۷.....	شکل ۶-۴_ بافت قدیم شهر.....
۱۰۷.....	شکل ۷-۴_ بافت جدید شهر.....

فهرست نقشه ها، اشکال و نمودارها

صفحه	عنوان
۱۲۴.....	شکل ۴-۸_ آب انبار.....
۱۳۵.....	شکل ۴-۹_ جاده ترانزیت تهران - بندر عباس.....
۱۴۵.....	شکل ۴-۱۰_ سر درب و مناره های مسجد کشکنو.....
۱۴۵.....	شکل ۴-۱۱_ مناره های مسجد حاج محمد حسین.....
۱۴۸.....	شکل ۴-۱۲_ امام زاده هاشم شریف آباد.....
۶۶.....	شکل ۳-۱_ نمودار توزیع بارندگی.....
۷۶.....	شکل ۳-۲_ نمودار فرایند تغییرات کمی جمعیت.....
۷۸.....	شکل ۳-۳_ نمودار هرم سنی.....
۸۱.....	شکل ۳-۴_ نمودار نسبت جنسی.....
۸۷.....	شکل ۳-۵_ نمودار توزیع شاغلین در سال ۱۳۴۵.....
۹۰.....	شکل ۳-۶_ نمودار توزیع شاغلین در سال ۱۳۵۵.....
۹۴.....	شکل ۳-۷_ نمودار توزیع شاغلین در سال ۱۳۶۵.....
۹۷.....	شکل ۳-۸_ نمودار توزیع شاغلین در سال ۱۳۷۵.....
۱۵۷.....	شکل ۴-۱_ نمودار روند توسعه فیزیکی.....

چکیده

این پایان نامه به بررسی روند تکوین و توسعه فیزیکی شهر اردکان می پردازد. جهت رسیدن به این امر متغیرهایی نظیر راههای ارتباطی، شبکه آبهای سستی، عوامل اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات) و نقش سیاست، مذهب و مدیریت شهری مورد بررسی قرار می گیرد. نتایج حاصله نشان دهنده آن است شبکه آبهای سستی (قنات) نقش بسیار مهمی در پیدایش این شهر داشته و راههای ارتباطی شمال به جنوب، در مراحل توسعه و رشد شهر نقش اساسی را عهده دار بوده است. در بخش عوامل اقتصادی با توجه به شوری خاک، کمبود منابع آب، بارش کم و تبخیر شدید باعث عدم رونق کشاورزی در این شهر گردیده است. ولی در زمینه های خدمات و صنعت از دهه ۱۳۴۵ به بعد باعث افزایش اشتغال در این موارد گردیده است. در زمینه مدیریت شهری با توجه به این که شهر در سال ۱۳۱۳ صاحب شهرداری شده است، از آن زمان به بعد این نهاد با اقدامات خود در فضا سازی و اجراء و نظارت بر طرح های شهری نقش مؤثری در توسعه شهر داشته است.

با توجه به مراحل توسعه شهری و محدودیت های فضائی در قسمت شمال بعلت اراضی کشاورزی، در قسمت شرق بعلت وجود ناهمواری ها و کشتارگاه و شهرک افغانه، در قسمت جنوب به خاطر محدود بودن حریم قانونی شهر با محدوده قانونی شهر میبد، قسمت غربی شهر برای توسعه آتی شهر مناسب می باشد.

کلید واژه ها: اردکان، توسعه فضائی، اقتصاد، فرهنگ، توسعه فیزیکی

پس از انقلاب کشاورزی، ایجاد شهرها دومین انقلاب عظیم در فرهنگ انسان بود. این امر روند اجتماعی برجسته ای بود که بیشتر موجب دگرگونی در روابط متقابل انسان با محیط و انسان های دیگر گردید. در حقیقت تغییر در واکنش های انسان نسبت به هم و نسبت به محیط به تحول اجتماعی و دگرگونی فضائی امکان داد که نمود عینی آن بصورت یک پدیده نو که اصطلاحاً شهر نامیده می شود نمایان گردد. پیدایش زندگی شهری در مراکز متعددی صورت گرفته ولی مدنیت و شهرنشینی در ایران، قدیمی و پرسابقه است که در تمام فلات ایران توسعه و گسترش یافته است. در این میان پیدایش، توسعه و مکان گزینی شهرهای ایران به تبعیت از ویژگیهای خاص زمانی و مکانی خود شکل گرفته اند. و در فراز و نشیب های تاریخ دگرگونی ها و تغییراتی را بر چهره خود پیدا کرده اند. تا این که امروز بصورت میراثی از تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشور بدست ما رسیده است.^۱

به هر صورت توسعه شهری متأثر از فرآیندهای طبیعی، اقتصادی، زیست محیطی، اجتماعی و سیاسی است که در طول تاریخ، مراحل گوناگونی را طی کرده است. شهرها در طول زمان، رشد می یابند و آن چه که امروزه به مشکلات شهری معروف است روز به روز زیادتر می شود.

شهر سیستمی بسیار متنوع و پیچیده از عناصر اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و کالبدی است که با تعاملات یکدیگر و با عوامل و شرایط محیط طبیعی شکل یافته است. این مجموعه حاصل کنش و واکنش عناصر متعدد و بی شماری است که شکل گیری و تغییر و تحول هر عنصر شهری وابسته به

۱- نظریان، علی اصغر، جغرافیای شهری ایران، انتشارات دانشگاه، پیام نور، ۱۳۷۴ ص ۱

عوامل و عناصر متعدد دیگر است. در نتیجه نمی توان هر عنصر و مساله شهر را بدون شناخت و مطالعه سایر عناصر شهری بررسی و ساماندهی کرد.

امروزه رشد فزاینده جمعیت شهرها و تغییر و تحولات سریع اجتماعی و اقتصادی آنها شکل تازه ای از شهر و شهرنشینی را بوجود آورده است. این شکل شهرنشینی با آنچه که در قبل از سالهای ۱۳۰۰ در شهرها دیده می شد تفاوت بسیار زیادی دارد. از این روز امروزه در بررسی های جغرافیای شهری، سیاستهای حاکم بر شهرها، تحلیل تصمیمات حکومتی در مورد خلق فضاهای فیزیکی و اجتماعی و فرهنگی، کیفیت دسترسی مردم شهرها به نیازهای اساسی و چگونگی توزیع فضایی مراکز خدمات شهری، عدالت اجتماعی در شهر و نیز توسعه پایدار شهری از مهمترین مسائل مورد توجه محققان است.^۱

تحقیق حاضر در پنج فصل به شرح زیر تدوین یافته است:

فصل اول شامل طرح تحقیق می باشد. در این فصل با طرح مسأله و تبیین آن و همچنین اهداف و ضرورت و اهمیت آن، فرضیه های تحقیق مشخص گردیده است. در فصل دوم چارچوب نظری، پیشینه تحقیق، مکاتب جغرافیائی شهری و نظریه های مربوط به پیدایش شهر بیان شده و در فصل سوم به ویژگی های طبیعی، اجتماعی و اقتصادی اشاره ای شده است. در فصل چهارم عوامل مؤثر در پیدایش و توسعه شهر اردکان مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در فصل پنجم به آزمون فرضیات، نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات پرداخته شده است.

^۱- شمعی، علی، اثرات توسعه فیزیکی شهر یزد بر بافت قدیم و راهکارهای ساماندهی و احیای آن، پایان نامه دکتری، دانشگاه تهران، ۱۳۸۰

فصل اول

طرح تحقیق

۱-۱- بیان مسأله

پدیده شهرنشینی که شامل رشد جمعیت شهرها، افزایش تعداد شهرهای بزرگ و ظهور شهرهای تازه می‌شود، تحولاتی را در ساختار فیزیکی، اقتصادی و فرهنگی- اجتماعی آنها بوجود آورده است. تردیدی نیست که با گرایش روز افزون شهرنشینی، توجه به مسائل فضائی، تدارکات و چگونگی شکل‌گیری آنها، همچنین ارتباط با محیط اطراف و روستاها از اهمیت شایانی برخوردار است. ۱.

مهمترین عامل ایجاد شهر را بایستی در مازاد تولید محصولات کشاورزی، توسعه شبکه راه‌ها و تمایل بشر به ایجاد یک زندگی دسته جمعی در کنار یکدیگر جستجو کرد. در میان مهمترین عوامل پیدایش شهرها، بایستی توسعه شبکه راه‌ها را عادی‌ترین و قدیمی‌ترین عامل دانست. منشأ ایجاد شهرها را در عوامل عمده‌ای از قبیل توسعه مبادلات کالا، پیشرفت تجاری و تمدن انسانی می‌توان برشمرد.

همچنین در ایجاد و توسعه شهرها نقش عامل طبیعی مانند وجود آب، مساعدت زمین و خاک و امثال آنها را نباید از نظر دور داشت. از دیدگاه دیگر، وجود نقاط امن، سرپناها و مقابله مردم در مقابل حملات خارجی را بایستی از جمله عواملی دانست که به شهرها نقش دفاعی داده و مردم را برای مقابله و دفع حملات دشمنان در کنار یکدیگر قرار داده است. ۲.

۱ - رضوانی، علی اصغر، روابط متقابل شهر و روستا با تاکید بر ایران، انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ چهارم، ۱۳۸۰

۲ - شیعه، اسماعیل، مقدمه ای بر میانی برنامه ریزی شهری، دانشگاه علم و صنعت، چاپ سوم، ۱۳۷۱، ص ۱۱

روند شکل‌گیری شهر و مراکز مذهبی در ایران را می‌توان به سه دوره تقسیم نمود:

دوره اول: از آغاز اسکان آریاییها تا ورود مسلمانان به ایران را شامل می‌شود. اطلاعات موجود از ابتدای این دوره بسیار اندک است. شهرهای مهم عیلامی، مادی و هخامنشی بیشتر جنبه حکومتی، اداری و گاه حکومتی-مذهبی داشتند و تعداد جمعیت آنها قابل ملاحظه نبود.

دوره دوم: از ابتدا ورود مسلمانان به ایران شروع می‌شود. ورود مسلمانان نه تنها مانع رشد شهرنشینی، تمدن و فرهنگ ایران نشد، بلکه در پرتو تعالیم و جهان بینی اسلام، به آن سرعت بخشید، و درخشانترین سال‌های این دوران از قرن سوم هجری آغاز می‌شود و تا قرن پنجم هجری ادامه می‌یابد.

دوره سوم: از ابتدای روی کار آمدن سلطنت پهلوی آغاز می‌گردد. استعمار که در دوره قبل در ایران ریشه دوانیده بود، در این هنگام حیات اقتصادی و فرهنگی ایران را از رشد می‌اندازد و کشور را به وضعی وابسته و نیمه مستعمره در می‌آورد. همه شئون جامعه دچار دگرگونی می‌شود و تقلید بی‌رویه از غرب و استبداد تمرکز شدید رژیم، آشفتگی عظیمی در روند تمدن و فرهنگ و از جمله بر شکل و عملکرد شهرها پدید می‌آورد و توازن و پیوستگی فضاها را کالبدی و نقش عناصر مهم آن، در هم می‌شکند.^۱

امروزه به خوبی مشخص نیست که اردکان در چه سالی و توسط چه کسی و با چه منظوری در این موقعیت، مکان یابی شده است. به نظر می‌رسد تا کنون تحقیقات عمیق و گسترده‌ای در این زمینه صورت نگرفته است. همچنین کسی بدرستی نمی‌داند اولین ساکنان این شهر از کجا به این مکان آمده‌اند.

۱- سلطان زاده، حسین، روند شکل‌گیری شهر و مراکز مذهبی در ایران، انتشارات آگاه، چاپ اول، ۱۳۶۲، صص ۶-۷